

VÝSLEDKY PRIESKUMU VYBRANÝCH SKUPÍN BLANOKRÍDLOVCOV (HYMENOPTERA: ACULEATA) NA RAMSARSKEJ LOKALITE POIPLIE

Vladimír Smetana

Tekovské múzeum, Sv. Michala 40, 934 69 Levice

E-mail: vladimir.smetana@muzeumlevice.sk

Abstract:

Smetana V., 2010: Research results of the selected groups of Hymenoptera (Aculeata) on the Poipлие Ramsar site. Acta Musei Tekovenssis Levice 8: 71 – 77.

In the course of the “Biodiversity days“(20-22-th June 2008), wasps, sphecoid wasps and bumblebees (Hymenoptera: Vespidae, Crabronidae et Apidae) were studied in the Poipлие Ramsar site. A total amount of 28 species were recorded: 6 wasps, 12 sphecoid wasps and 10 bumblebees species. The most numerous among the ascertained social species were: *Polistes dominula*, *Polistes nimpha*, *Vespa germanica*, *Bombus pascuorum*, *Bombus ruderarius*, *Bombus terrestris* and *Bombus lapidarius*. Significant was the occurrence of the rare species *Didineis crassicornis*, *Ectemnius fossorius*, *Tachysphex grandii*, *Tachytes obsoletus*, *Tachytes panzeri*, *Trypoxylon kolazyi*, *Bombus muscorum* and *Bombus ruderatus*.

Key words: wasps, sphecoid wasps, bumblebees, Poipлие Ramsar site, Slovakia, Hungary.

ÚVOD

V dňoch 20-22. júna 2008 sa v Ramsarskej lokalite Poipлие realizoval spoločný projekt slovenských a maďarských prírodovedcov, nazvaný Dni biodiverzity. Jeho predmetom bol prieskum flóry a fauny na ochranársky mimoriadne cenných biotopoch po oboch brehoch hraničnej rieky Ipeľ, v katastrálnom území obcí Ipeľské Predmostie a Drégelypalánk. Organizátormi projektu boli Ochránárske a kultúrne združenie Poipлие – Ipeľská únia, Maďarské ornitologické a ochranárske združenie a Turistické združenie Sugárkankalin, s podporou Visegrádskeho fondu a ďalších subjektov.

Na podujatí sa zúčastnilo viac ako 50 špecialistov -botanikov, hydrobiológov, entomológov, malakológov, zoológov- zo Slovenska i Maďarska. V priebehu výskumnej činnosti zaznamenali spolu 1726 druhov živočíchov a cievnatých rastlín. Výsledky boli poskytnuté príslušným ochranárskym inštitúciám (Ministerstvo životného prostredia SR, Duna-Ipoly Nemzeti Park), o ich spoločnom publikovaní sa však neuvažuje. V rámci tohto podujatia sme dňa 21. júna 2008 uskutočnili na lokalite prieskum vy-

braných skupín blanokrídlorcov, ôs (Vespidae), kutaviek (Spheciformes) a čmeľov (Apidae). Z uvedeného územia nájdeme minimum údajov o týchto skupinách hmyzu. Poznatky o čmeľoch a spoločenských osách alúvia dolného toku Ipľa uverejnil SMETANA (1995), väčšina z nich nepochádza však z Ramsarskej lokality Poiplie. Prítomnosť viacerých vzácnych a ohrozených druhov kutaviek i čmeľov bola hlavným dôvodom na publikovanie zistených poznatkov.

CHARAKTERISTIKA SKÚMANÉHO ÚZEMIA

Ramsarská lokalita Poiplie sa nachádza v najzápadnejšom výbežku Ipeľskej kotliny, ktorá je jedným z troch geomorfologických podcelkov Juhoslovenskej kotliny. Jej nadmorská výška sa pohybuje v rozmedzí 124–130 m. Z klimatického aspektu patrí do teplej oblasti a v rámci nej do suchej podoblasti a teplého suchého okrsku s miernou zimou. Priemerný ročný úhrn zrážok sa pohybuje okolo 580 mm. Z fyto geografického hľadiska je súčasťou oblasti panónskej flóry (*Pannonicum*), kde patrí do obvodu pramatranskej xerothermnej flóry (*Matricum*).

Ramsarská lokalita Poiplie predstavuje jedinečný, v súčasnosti u nás už ojedinelý komplex biocenóz poriečnej krajiny. Ich existencia je do značnej miery závislá od periodických záplav. Osou lokality je Ipeľ so svojimi brehovými porastmi. V tomto úseku má už nížinný charakter. Po oboch stranách toku sa nachádzajú vlhké i mezofilné lúky. V terénnych depresiách, ktoré sú zvyčajne zazemnenými meandrami, je bohatá močiarna vegetácia i menšie vodné plochy. Nájdeme tu však tiež nevelké vrbovotopľové či jelšové lesíky a pieskové duny. V slovenskej časti územia boli vyhlásené 2 prírodné rezervácie (PR Ipeľské hony a PR Ryžovisko), ďalšie sa pripravujú. Maďarská časť je súčasťou Národného parku Dunaj-Ipeľ. Ramsarská lokalita Poiplie sa prevažne nachádza v mapovom poli DFS 7980, iba jej malá, najzápadnejšia časť v poli 7979. Približný stred lokality sa nachádza na 48°04' severnej zemepisnej šírky a 19°02' východnej zemepisnej dĺžky.

MATERIÁL A METÓDY

Vzhľadom ku krátkodobému charakteru výskumu sme na zber materiálu použili iba metódu individuálneho odchyty hmyzu entomologickou sieťkou, najčastejšie z kvetov rastlín. Pri štúdiu chránených druhov identifikovateľných priamo v teréne (čmele) sme namiesto zberu využili metódu kvantitatívnych zápisov. Použitá nomenklatúra zohľadňuje prácu BOGUSCH et al. (2007). Dokladový materiál sa nachádza v zbierkach Tekovského múzea v Leviciach.

KOMENTOVANÝ PREHĽAD ZISTENÝCH DRUHOV

V nasledujúcom prehľade sú uvedené jednotlivé druhy zistených blanokrídlorcov. Materiál zberal a determinoval výlučne autor príspevku. Nakoľko pochádza z jedinej lokality a bol získaný v jediný deň, uvádzame v ďalšom texte iba počet zaznamenaných

exemplárov. Pri aktívnych opeľovačoch (čmele) pripájame aj údaje o opeľovaných rastlinách.

Fam. Vespidae

Odynerus melanocephalus (GMELIN, 1790)

Materiál: 1♀

Miestami častý druh, predovšetkým v teplejších oblastiach. Hniezdi v pôde, ako ko-rist' loví hlavne nosáčky, príležitostne húsenice motýľov.

Polistes dominula (CHRIST, 1791)

Materiál: 3ww (robotnice)

Polistes nimpha (CHRIST, 1791)

Materiál: 1w

Vespa crabro LINNAEUS, 1758

Materiál: 1w

Vespula germanica (FABRICIUS, 1793)

Materiál: 2ww

Vespula vulgaris (LINNAEUS, 1758)

Materiál: 2ww

Všetky druhy uvedených spoločenských ôs (5) patria v nížinách a pahorkatinách južného Slovenska k najhojnejším zástupcom podčeľadí Polistinae a Vespinae. Táto skutočnosť platí aj pre Ramsarskú lokalitu Poiplie, kde sú najpočetnejšie zas-
túpenými predovšetkým *Polistes dominula* a *Vespula germanica*.

Fam. Crabronidae

Didineis crassicornis HANDLIRSCH, 1888

Materiál: 1♂

Veľmi vzácny druh, známy predovšetkým z JZ Európy, Grécka, Rumunska a zo severnej Afriky. Je viazaný na piesočnaté stanovištia, kde najčastejšie hniezdi. Larvy kŕmi malými cikádami. Prvý nález zo Slovenska uvádzajú ZAVADIL et al. (1937). Ojedinelé, ale nešpecifikované historické nálezy z južného Slovenska uvádza tiež BALTHASAR (1972). Recentné údaje doposiaľ chýbali.

Ectemnius continuus punctatus (LEPELETIER et BRULLÉ, 1835)

Materiál: 1♂

Veľmi hojný druh s holarctickým rozšírením (tiež v celej Európe a Malej Ázii). Prítomný je aj v stredných horských polohách. Hniezdi v suchom dreve a v dutých stebloch, larvy kŕmi muchami.

Ectemnius lapidarius (PANZER, 1804)

Materiál: 1♀

Hojný druh v celej Európe (vrátane Británie), rozšírený aj v Ázii a v Severnej Amerike. Hniezdi v starom dreve.

Ectemnius fossorius (LINNAEUS, 1758)

Materiál: 2♀♀+3♂♂

Zriedkavý termofilný (ale nie extrémne xerofilný) eurosibirsky druh, prítomný v

centrálnej Európe, Turecku, v Strednej Ázii, Mongolsku i v Číne. Na Slovensku sú nálezy ojedinelé, v minulosti bol zistený v okolí Bratislavy, Štúrova v Zemplíne a na podhorí Vihorlatu (BALTHASAR 1972). Recentný nález z Bielych Karpát uvádza DEVÁN (1999). Hniezdi v starom, vysychajúcom dreve, larvy zásobuje veľkými muchami z čeľade Asilidae.

Gorytes quinquecinctus (FABRICIUS, 1793)

Materiál: 1♂

Veľmi hojný, široko rozšírený (Európa, Ázia) druh, hniezdiaci v zemi. Potravou lariev sú drobné cikády.

Nysson spinosus (FOERSTER, 1771)

Materiál: 1♂

Druh je rozšírený v celej Európe, v Turecku, v Z Sibíri. Na Slovensku je hojný. Podobne ako ostatné druhy rodu *Nysson* sa vyvíja paraziticky na úkor hostiteľských druhov z rodu *Gorytes*.

Oxybelus uniglumis (LINNAEUS, 1758)

Materiál: 2♀+2♂

Pomerne častý druh, viazaný na piesočnaté biotopy. Larvy zásobuje muchami. Rozšírený je takmer v celej Európe, na Sibíri, v Mongolsku i v Severnej Amerike. Zberaný bol na pieskových náplavoch v koryte Ip'a.

Tachysphex grandii BEAUMONT, 1965

Materiál: 1♀

Vzácný druh, rozšírený v strednej a J Európe, v Egypte, Turecku a v Arménsku. Druh nebol donedávna zo Slovenska uvádzaný. V práci PÁDRA (1989) i BALTHASARA (1972) síce spomenutý je, avšak bez konkrétnych údajov. STRAKA (2005) prezentuje staršie nálezy (50. a 60. roky 20 storočia) z lokalít na J a V Slovensku (Štúrovo, Chotín, Viničky). Druh hniezdi v zemi, ako potravu pre potomstvo loví zvyčajne larvy kobyliek a koníkov (Ensifera, Caelifera).

Tachytes obsoletus (ROSSI, 1792)

Materiál: 1♀

Veľmi vzácný druh, zistený v JZ a časti strednej Európy, v Bulharsku, Izraeli, v strednej Ázii. Rovnako ako nasledujúci druh obľubuje teplé, piesočnaté biotopy. Larvy kŕmi najčastejšie rozličnými druhmi koníkov (Caelifera). BALTHASAR (1972) uvádza historické lokality z najjužnejších oblastí Slovenska (Bratislava, Nové Zámky, Štúrovo), recentné údaje neboli doposiaľ k dispozícii.

Tachytes panzeri DUFOUR, 1841

Materiál: 1♂

Tento druh je rozšírený v J, Z a strednej Európe, S Afrike, Malej a Centrálnej Ázii. Potrava lariev je podobná ako u predošlého druhu. BALTHASAR (1972) uvádza *T. panzeri* ako relatívne hojný druh teplých piesočnatých stanovišť, v súčasnosti je vzácný. Recentné nálezy zo Slovenska uvádzajú LUKÁŠ (1991) zo Zobora pri Nitre, MAJZLAN & DEVÁN (2004) z pieskov Záhoria a SMETANA (2005) z Východoslovenskej roviny.

Trypoxylon figulus (LINNAEUS, 1758)

Materiál: 1♀+1♂

Veľmi hojný druh, vyskytuje sa v palearkte, v SZ Kanade a na SZ USA. Rovnako ako ostatné druhy rodu hniezdi v mŕtvom dreve, v drevených hospodárskych stavbách, zriedkavejšie v dutých stonkách rastlín a pod. Larvy kŕmi rozličnými druhmi pavúkov.

Trypoxylon kolazyi KOHL, 1893

Materiál: 1♂

Vzácný druh, rozšírený v strednej a J Európe (od Slovenska na Z), v severnej Afrike, v Prednej a Strednej Ázii. Chýba v Škandinávii a na Britských ostrovoch. Staršie nálezy pochádzajú z okolia Štúrova a Bratislavy (BALTHASAR 1972).

Fam. Apidae (*Bombus* sp.)

Bombus (Bombus) terrestris (LINNAEUS, 1758)

Materiál: 8ww+5♂♂ (2ww-*Conium maculatum*, 1w-*Consolida regalis*, 1w+1♂-*Cirsium arvense*, 1w-*Hypericum perforatum*, 1♂-*Salvia nemorosa*, 1♂-*Pseudolysimachion longifolium*, 1♂-*Trifolium repens*, 1♂-*Carduus crispus*, 3ww-*Vicia cracca*).

Európsko-mediterránny prvok fauny, eurytopný eremofilný (oblubujúci teplé a suchšie stanovištia) druh. U nás patrí k najhojnejším čmeľom. Častý je aj na skúmanom území.

Bombus (Bombus) lucorum (LINNAEUS, 1761)

Materiál: 2ww (*Vicia cracca*).

Eurosibírsky prvok, hylofilný (vlhko a chladnomilný) druh so širokou ekologickou valenciou. Hojný je predovšetkým v chladnejších a vyšších polohách, v menšom počte je prítomný aj v nížinách a pahorkatinách.

Bombus (Melanobombus) lapidarius (LINNAEUS, 1758)

Materiál: 15ww (2ww-*Salvia nemorosa*, 2ww-*Cirsium arvense*, 1w-*Hypericum perforatum*, 1w-*Vicia cracca*, 9ww-*Trifolium repens*).

Európsky prvok fauny, eremofilný eurytopný druh. V nížinách a pahorkatinách je na mnohých typoch stanovišť najhojnejším čmeliakom. Častý je aj na skúmanej lokalite.

Bombus (Thoracobombus) sylvarum (LINNAEUS, 1761)

Materiál: 5ww (2ww-*Salvia nemorosa*, 1w-*Symphytum officinale*, 2ww-*Trifolium repens*).

Eurosibírsky, eremofilný eurytopný druh. Preferuje predovšetkým terény otvoreného charakteru. Na Slovensku je pomerne častý, rovnako aj na Ramsarskej lokalite Poiplie.

Bombus (Thoracobombus) ruderarius (MÜLLER, 1776)

Materiál: 1♀+10ww+5♂♂ (1♀+1w+1♂-*Symphytum officinale*, 3ww-*Salvia nemorosa*, 2ww-*Trifolium repens*, 2ww-*Pseudolysimachion longifolium*, 1♂-*Cirsium arvense*, 2ww+3♂♂-*Vicia cracca*).

Európsky prvok so širokou ekologickou valenciou, oblubujúci otvorené terény v nížinách, pahorkatinách i nižších horských polohách. Na skúmanom území jeden

z najhojnejších druhov čmeľov.

Bombus (Thoracobombus) humilis ILLIGER, 1806

Materiál: 5ww (2ww-*Vicia cracca*, 1w-*Pseudolysimachion longifolium*, 1w-*Salvia nemorosa*, 1w-*Trifolium repens*).

Eurosibírsky prvok fauny, eremofilný eurytopný druh. Je pomerne lokálny, na miestach výskytu býva však početne dobre zastúpený. Platí to aj pre Ramsarskú lokalitu Poiplie.

Bombus (Thoracobombus) muscorum (LINNAEUS, 1758)

Materiál: 4ww (1w-*Symphytum officinale*, 3ww-*Trifolium repens*).

Druh s eurosibírskym rozšírením, na Slovensku sa vzácné a lokálne vyskytujúci najmä v Podunajskej nížine a v Poiplí. Je charakteristickým druhom teplých mokradňových biotopov, čomu zodpovedá aj jeho prítomnosť na Ramsarskej lokalite Poiplie.

Bombus (Thoracobombus) pascuorum (SCOPOLI, 1763)

Materiál: 23ww (12ww-*Vicia cracca*, 3ww-*Carduus crispus*, 2ww-*Lathyrus pratensis* 2ww-*Asclepia* sp., 4ww-*Trifolium repens*).

Druh s eurosibírskym rozšírením. Má mimoriadne širokú ekologickú valenciu, a tak sa hojne vyskytuje od nížin až do stredných horských polôh. Na Slovensku patrí k najhojnejším druhom čmeľov a tiež k najvýznamnejším opel'ovačom rastlín.

Bombus (Megabombus) hortorum (LINNAEUS, 1761)

Materiál: 6ww (*Consolida regalis*).

Eurosibírsky prvok fauny, hylofilný eurytopný druh. Vyskytuje sa na rovnakých biotopoch ako predošlý druh, takmer vždy je však menej početný.

Bombus (Megabombus) ruderatus (FABRICIUS, 1775)

Materiál: 6ww (1w-*Onopordum vulgare*, 5ww-*Consolida regalis*)

Západopalearktický, stenotopný eremofilný druh. U nás je vzácné prítomný v najteplejších oblastiach južného, stredného a východného Slovenska.

ZÁVER

V rámci podujatia Dni biodiverzity sme na Ramsarskej lokalite Poiplie zaznamenali 6 druhov ôs (*Vespidae*), 12 druhov kutaviek (*Crabronidae*) a 10 druhov čmeľov (*Bombus* sp.). Z entomogeografického a ekososozologického hľadiska sú pozoruhodné predovšetkým nálezy vzácných druhov kutaviek, svojím výskytom viazaných prevažne na najteplejšie oblasti Slovenska. Patria k nim najmä *Didineis crassicornis*, *Ectemnius fossorius*, *Tachysphex grandii*, *Tachytes obsoletus*, *Tachytes panzeri* a *Trypoxylon kolazyi*. Vo viacerých prípadoch sa jedná o prvé recentné nálezy na našom území.

Spoločenstvá čmeľov sú na Ramsarskej lokalite Poiplie pomerne bohaté. Hoci kvantitatívne prevládajú bežné eurytopné druhy (*Bombus terrestris*, *B. pascuorum*, *B. lapidarius*), pre lokality tohto typu je charakteristická predovšetkým spoločná prítomnosť *B. ruderarius*, *B. sylvarum*, *B. humilis* a *B. muscorum*. Práve výskyt vzácných druhov *B. muscorum* a *B. ruderatus* je významný aj z entomofaunistického aspektu.

LITERATÚRA

- BALTHASAR V. 1972: Grabwespen – Sphecoidea. Fauna ČSR, Bd. 20. ČSAV, Praha, 471 pp.
- BOGUSCH P., STRAKA J. & KMENT P. (eds.), 2007: Annotated checklist of the Aculeata (Hymenoptera) of the Czech Republic and Slovakia. Komentovaný seznam žahadlových blanokřídlých (Hymenoptera: Aculeata) České republiky a Slovenska. *Acta Entomologica Musei Nationalis Pragae, Supplementum* **11**, 300 pp.
- DEVÁN P. 1999: Zaujímavé nálezy kutaviiek (Hymenoptera, Sphecoidea) v Bielych Karpatoch. *Sborník Přírodovědného Klubu v Uherském Hradišti* **4**: 119-120.
- LUKÁŠ J. 1991: Poznatky o rozšíření niektorých čeľadí žihadlovcovitých blanokřídláčov (Hymenoptera, Aculeata) okolia Zobora pri Nitre. *Zobor* **2**: 83-93.
- MAJZLAN O. & DEVÁN P. 2004: Fauna vybraných skupín blanokřídláčov (Hymenoptera) na pieskových biotopoch Záhoria. *Naturae Tutela* **8**: 25-35.
- PÁDR, Z. 1989: Vespoidea. Pp. 157-160. In: ŠEDIVÝ, J. (ed.): Check list of Czechoslovak Insects III (Hymenoptera). *Acta Faunistica Entomologica Musei Nationalis Pragae* **19**, 194 pp.
- SMETANA V. 1995: Čmeľovité a osy (Hymenoptera: Bombidae et Vespidae) na vybraných lokalitách alúvia rieky Ipeľ v okresoch Levice a Veľký Krtíš. Pp. 100-103. In: DAVID, S. (ed.): Výsledky výskumu inundácie Ipl'a v úseku Veľká nad Ipl'om – Chľaba (ústie Ipl'a). Ipeľská únia Šahy, 1995, 139 pp. + mapová príloha.
- SMETANA V. 2005: Výsledky prieskumu vybraných skupín blanokřídláčov (Hymenoptera) na lokalitách v okolí obce Streda nad Bodrogom. In: VORALOVÁ K. (ed.): Zborník výsledkov z XXIX. Vsl. TOP, Trebišov, p. 21-30.
- STRAKA J. 2005: A review of the genus *Tachysphex* (Hymenoptera: Apoidea) of Turkey, with descriptions of four new species. *Acta Societatis Zoologicae Bohemicae* **69**: 247-276.
- ZAVADIL V., ŠUSTER A. O. & BAŤA L. 1937: Prodrómus blanokřídlého hmyzu Republiky Československé. Pars I. *Sborník Entomologického Oddělení Národního Musea v Praze* **15**: 145-222.

Recenzent: RNDr. Peter Šima